

УДК 378:61(410)

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ У
ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

аспірантка, Віннікова Л. Ф.

<http://orcid.org/0000-0001-6384-9712>wlilya2006@ukr.net

Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту, Україна, Київ

Так як Британська система медичної допомоги вважається однією з кращих у світі, з чітким етичним кодексом лікаря, автором було обрано як тему та проаналізовано сутність гуманізації медичної освіти у цій країні. У статті описано основні історичні етапи гуманізації медичної освіти у Великій Британії. Автором надано порівняльну характеристику стану медицини в цілому та медичної освіти Великої Британії у різні періоди часу, проаналізовано циклічність посилення та погіршення ролі гуманізації в освітньому процесі. Стаття містить детальний опис особливостей гуманізації медичної освіти Великої Британії у кожний період часу.

Ключові слова: гуманізація, медична освіта, Велика Британія, людина, цінність, життя, альтруїзм.

аспирантка, Винникова Л. Ф. История развития гуманизации медицинского образования в Великобритании / Институт государственного управления и научных исследований в сфере гражданской защиты

Так как Британская система медицинской помощи считается одной из лучших в мире, с четко прописанным этическим кодексом врача, автором была выбрана данная тема и проанализирована суть гуманизации медицинского образования в этой стране. В

статье описаны основные исторические этапы гуманизации медицинского образования в Великобритании. Автором предоставлена сравнительная характеристика состояния медицины и медицинского образования Великобритании в разные периоды времени. В статье проанализирована цикличность усиления и ухудшения роли гуманизации в образовательном процессе. Статья содержит детальное описание особенностей гуманизации медицинского образования Великобритании в каждый из указанных периодов времени.

Ключевые слова: Гуманизация, медицинское образование, Великобритания, человек, ценность, жизнь, альтруизм.

L.Vinnikova, post-graduate student, History of medical education humanization in Great Britain, Institute of Public Administration and Research in Civil protection, Ukraine, Kyiv

As the British healthcare system is considered to be one of the best in the world, with distinct ethic medical code (Physician' Code), the author chose the topic of medical education humanization and analyzed the essence of medical education humanization in Great Britain. The article describes the main historical stages of medical education humanization in Great Britain. The author prepared comparative characteristic (description) of British medicine and medical education in different time periods. The article contains analysis of intensification and weakening of humanization within the educational process. The article deals with the detailed description of British medical education humanization in each of the defined time periods.

Key words: Humanization, medical education, Great Britain, human, value, life, altruism.

Постановка проблеми. Гуманізація медичної освіти є однією з необхідних умов навчання спеціалістів - медиків, які будуть альтруїстично ставитись до пацієнтів та гідно виконувати свої обов'язки. Сприйняття пацієнтів як найвищої цінності з погляду збереження здоров'я пацієнта обумовлює гідне виконання своєї роботи лікарями. Аналіз історичного розвитку гуманізації власне медичної освіти надає можливість простежити, як змінювалися етичні стандарти медиків з найдавніших часів. З огляду на те, що медична система Великої Британії вважається однією з найкращих, ми вирішили проаналізувати історичний розвиток гуманізації медичної освіти на території цієї країни, починаючи з найдавніших часів до початку 20 сторіччя н.е.

Мета статті - на підставі аналізу літературних джерел визначити та описати особливості основних етапів історичного розвитку гуманізації освіти.

Аналіз літератури. Проблема гуманізації освіти є надзвичайно актуальною, адже гуманність як характеристика притаманна будь-якому освітньому процесу. Історичний розвиток гуманізації освітнього процесу вивчали такі педагоги як Л. П. Пуховська [7], Г. В. Марченко [5], історію ж гуманізації власне вищої освіти досліджували такі науковці як Н.С. Ладижець [4], І. П. Задорожня [2] та інші. Зважаючи на нерозривність понять гуманізації та альтруїзму, які необхідні для реалізації лікарем своїх функцій, варто проаналізувати праці таких науковців як Ю. Е. Лавриш [3], С. Верхратського, А. Дігбі [9], І. Лаудон [10], які вивчали деякі аспекти історичного розвитку гуманізації медичної освіти у всьому світі. Власне питання гуманізації медичної освіти у Великій Британії майже не досліджувалося науковцями, через що нами і було обрано дану тему для дослідження.

Виклад основного матеріалу. Щодо історичного розвитку гуманізації медичної освіти на території Великої Британії варто виділити наступні періоди: період Давніх часів: кельтський та римський, 5-6 сторіччя нової ери, період Темних Часів, період Відродження, 18-19 сторіччя н.е. Розглянемо кожний з цих періодів окремо.

Історія медичної освіти у Великій Британії бере свій початок від кельтських племен, які густо населяли територію Великої Британії в останні сторіччя до нової ери [11]. Гуманізацію медичної галузі та медичної освіти зокрема можливо розглядати у світлі вивчення стародавньої міфології та уявлень про медицину. Теологічні коріння медицини (поклоніння божествам лікування – Діану Крехту, богині Британтії, богу Лугу) передавались від цілителя – жерця до його учнів в усному вигляді, проте тогочасні лікарі добре знали, якому Богу потрібно поклонятися чи надавати подарунки для успішного лікування. Протягом тривалого навчання (якому передував ретельний відбір до медичної школи) вони вивчали основні поняття про світ, людину, лікарські рослини, а також божественні основи лікування та взаємодії з потойбічним світом. Обряди лікування іноді межували з театральним дійством, відтак, учні навчалися шаманського співу, грі на спеціальних інструментах (таких як кельтські сопілки), які зачаровували навколишній світ, різноманітних медитативних та гіпнотичних технік. Можемо припустити, що в контексті такого навчання вони опановували деякі психологічні вміння, уміння гіпнозу, розвивали інтуїцію, тощо. Система кельтської медичної освіти проіснувала до початку Середньовіччя, та потім зникла, залишивши по собі лише письменні згадки. Отже, гуманізація медичної освіти Британії у кельтський період полягала в вивченні божественної

сутності людини та способів взаємодії з Богами для гармонізації стану людини.

Міграція римлян та завоювання ними території сучасної Великої Британії відобразилася на загальній системі вищої освіти, та медичної зокрема. Так, гуманістичні аспекти медичної освіти, запозичені у культурі Давнього Риму, безпосередньо проникли до британських медичних шкіл [1]. Сюди відносяться поклоніння власне Римським богам медицини (Аполону, Асклепію, Гігеї, Панацеї, Телесфору та іншим), жертвоприношення як засіб лікування хворих. Тобто, запозичена чужа римська філософія медицини витіснила власну кельтську парадигму, хоча в цілому загальні тенденції збереглися. Так, учні медичних шкіл на території підконтрольній римлянам, так само як і в кельтських школах, вивчали давню філософію та медичну релігію, з урахуванням особливостей римського світогляду. Окрім філософсько-теологічного аспекту, запозиченого в давньоримській філософії, з експансією римлян на територію Британії прийшли фундаментальні знання таких Стародавніх митців медицини як Гіппократа, Галена, Аристотеля та інших. Внаслідок цього учні отримали доступ до знань про основи людської анатомії, структуру людського тіла та типологію захворювань, методи діагностики та обстеження хворих, використання фізіопроцедур та лікарських рослин для лікування, тощо. Також варто наголосити на етиці лікування Давньоримської та Давньогрецької медицини, деякі особливості якої поширилися на Британській території: навчання лікарів в альтруїстичному стилі, усвідомлення високої цінності життя пацієнта та дитини пацієнта, висока повага до професії лікаря, основи колегіальної етики та взаємоповаги медиків. У медичних школах того часу піднімалися важливі етичні питання, як-то: неможливість надати пацієнтці абортивний засіб або дати пацієнтові суїцидні ліки,

прагнення лікаря у будь-що врятувати життя пацієнта, а також колегіальність: допомога дітям колеги при потребі. Поруч із масовими вбивствами та жорстокістю, які супроводжували військові дії Стародавніх римлян, потрібно згадати високу етичність їх світогляду та високу етичність медичної освіти. Лікарем міг стати лише гідний чоловік, тому не кожний бажаючий міг одразу стати медичним студентом. Отже, гуманізація вищої медичної світи Великої Британії за римського періоду розвитку полягала у створенні етичного кодексу майбутніх лікарів, опанування норм професійної моралі та етики, сприйняття людини як найвищої цінності.

Надалі у період від початку 6ст.н.е. до початку Середньовіччя особливих змін у медичній освіті не було зафіксовано. Зокрема, наприкінці 6 ст.н.е. англосакси прийняли християнство, із першим єпископом Кентерберійським Августином[6]. Це обумовило численні зміни в усіх галузях суспільства, та медичній освіті також. Теологічний аспект медичного навчання отримав нове звучання: відтепер поклоніння Христу та Божій Матері, а також кільком святам та Апостолам вирішувало результат лікування хворих (на противагу поклонінню давнім кельтським божествам та давньоримським богам). Медична наука та її вивчення переживали певний занепад, адже всі явища у світі пояснювалися божественною природою та духовним розвитком людини, відтак фізичним аспектом було знехтувано. Медична наука того часу сприймала хворобу як відображення проблем у духовному розвитку людини, відтак лікування полягало в корекції моральних якостей. Відсутність розвитку теоретичної медицини призвела до її жахливого занепаду на початку середньовіччя та подальших епідемій. Наука взагалі та медична наука протягом так званої «Чорної ери» Середньовіччя майже не розвивалася. Медична професія не мала відповідного авторитету,

адже всі головні функції отримала церква. Вивчення теоретичних основ медицини, як-то анатомії чи патології було напівлегальним, розтин трупів було заборонено церквою, причому церквою обмежувалися будь-які дослідження чи експерименти. Вивчення людського тіла на трупах було заборонено аж до 17 сторіччя, і якщо в Італії в 12-13 сторіччі деякі медичні школи мали право раз на 3-5 років отримати тіло страченого злочинця для дослідження, у Великій Британії такої практики не існувало[8]. Науковці розтинали трупи тварин (свиней), аби здогадатися про людську анатомію. Часто функцію лікаря виконували або священики, які лікували «очищенням душі» та сповіданням гріхів, тобто панувала ідея, що якщо людина ніде не нагрішила, вона не повинна хворіти, отже якщо вона захворіла, потрібно покаятися та попросити Господа зцілити її. Позитивним було те, що лікування в церквах було безкоштовним, лікарні називалися госпіталями, від латинського "Hospitalis" - гостинний, та приймали всіх, хто мав потребу, проте без надання кваліфікованої допомоги. Історики нараховують приблизно 400 госпіталів у 1200 році н.е. та території Великобританії[4]. Позитивною стороною роботи священників лікарями було те, що ці люди були освіченими, здатними до писемного спілкування та аналізу, а відтак могли передавати свої знання учням у писемному вигляді, проте через загальне гальмування розвитку медицини це не приносило великої користі.

Функцію лікаря також перебирали на себе цирюльники, які не тільки голили бороди та стригли, але й також виконували найпростіші хірургічні операції: викривали нариви, вирізали гнійники, ампутували кінцівки (без наркозу). Здебільшого такі лікарі самонавчалися, застосовуючи спосіб спроб та помилок. Ніякої системи знань як і власне системи медичної освіти в той час не існувало, лікарі того часу не мали уявлення про знеболення та стерильність. Більше того, не

тільки медична, але і освіта взагалі була розкішшю, за яку під час періоду інквізиції можна було поплатитися життям. Відсутність системи медичних знань та медичної освіти призвели до масового вимирання людей та низки популярних епідемії, зокрема епідемії бубонної чуми, яка вбила приблизно дві третіх британського населення у період 1340-1348рр. Все це обумовлювало необхідність створення медичних навчальних закладів, адже на території Великої Британії медицину на той час почали викладати лише в Оксфорді в 13 сторіччі. У цьому закладі навчання медицини носило більшістю теоретичний характер, учні вивчали загальні основи анатомії, типи хвороб та їх лікування, найпростіші ліки(відвари лікарських трав та опіотичні ліки). Контроль знань студентів був мізерним, а викладання часто зводилося до читання професорами підручників вголос. Гуманістичний аспект медичної освіти був представлений вивченням божественної природи людини та навчанням молитов провідним християнським святим-цілителям. Наприкінці 15 сторіччя було відкрито медичне відділення в університеті Сейнт Ендрюс [6]. Отже, можливо зробити висновок, що за часів Середньовіччя, так званого періоду «Темних часів» гуманізація медичної освіти була уповільнена, перш за все через відсутність прогресу в науці та низьку якість освіти в цілому, а також через гальмування розвитку медичної освіти внаслідок конкуренції з релігією.

Починаючи з кінця періоду Середньовіччя, включаючи Відродження та Реформацію, відбувається стрімкий розвиток системи вищої освіти взагалі, медичної освіти зокрема та розвиток гуманістичного медичної освіти.

Наприкінці 16 сторіччя не тільки в Італії, де ще у 8 ст.н.е. почали засновувати медичні школи, але і на території Великої Британії вже існувало багато медичних шкіл, або медичних факультетів у межах

загальних вищих освітніх закладів. Так, у Великій Британії було відкрито медичну школу Абердинського університету в Шотландії, засновану у 1495р, яка пізніше у 1858 при злитті Абердинського та Марішельського університетів перейшла до Марішелу. На жаль, медичну освіту у 15 сторіччі можливо було отримати лише за умови протекції - діти лікарів та високопосадовців мали виключне право вступу до таких закладів, що відображалось на їх мотивації. Не можливо говорити про гуманістичний характер перших років навчання, як то і навчання як такого, яке зводилося до суто теоретичного вивчення основ медицини[6]. Це почало змінюватися у 1518 коли було створено ліцензуючий орган - Лондонську королівську медичну колегію, яка, оцінюючи певні теоретичні та практичні вміння медиків видавала їм ліцензії на працю. На жаль, для отримання ліцензії від медика не потребувалося бути гуманним взагалі, проте потрібно було опанувати певні медичні знання та вміння. У 1540 році було відкрито медичне відділення Кембриджського університету.

У 1726 році було відкрито медичну школу в Единбурзі, в 1751 - у Глазго, тоді ж розпочали стажування лікарів у школі Сейнт-Джордж при Лондонському університеті. Навчальною програмою передбачалося (зокрема, Единбурзького університету) вивчення теорії медицини, медичної літератури та власне «мистецтва» медицини. Тут вже варто зазначити рівність доступу та високі етичні стандарти даного закладу, адже там навчались студенти різних рас, національностей та релігій, і ця рівність була прописана у статуті.

Гуманістичність медицини як науки та гуманізація медичної освіти починає втілюватись в медичних школах з 16 сторіччя. Починаючи з кінця 16 сторіччя практичні професії медицини, як-то хірургія та фармакологія почали набувати поширення, що відзначилося створенням Королівського коледжу лікарів. Підпорядкування хірургів

Асоціації цирульників, а фармацевтів - Асоціації крамарів, та подальше відокремлення них відзначило розвиток цих спеціальностей з наукової точки зору. Анатомічні театри, які почали відкривати, починаючи з 17 сторіччя, також сприяли покращенню теоретичної та практичної бази знань медиків. Поступово у лікарів формувалася культ поваги до людського тіла та людини взагалі. Щодо акредитації та ліцензування випускників, вони підтверджували свої знання здебільшого складаючи іспити та протягом дебатів. Дебати становили собою публічні обговорення певних тем, що стосувалися медицини, які інколи проводилися в межах однієї медичної школи, а інколи між декількома, та потребували не тільки знань студентами теоретичного матеріалу, але і умінь ораторства та філософії. В 17 сторіччі студентам медичних шкіл та медичних факультетів Великої Британії викладалися такі дисципліни: основи анатомії, хірургії, ботаніки та фармакології, патології захворювань, латині, філософії лікування та лікарської етики.

Починаючи з 18 сторіччя нові дисципліни, як-то хімія (пов'язана із відкриттями Дж. Блека), акушерство та терапія увійшли до навчальної програми медичних шкіл [10]. Метод «навчання біля ліжка пацієнта», започаткований Александром Монро, поступово поширювався з Глазго, де його було втілено, по всій країні. Разом з практичними вміннями студентам наголошували про певні моральні вимоги до професії лікаря. Професія лікаря починає завойовувати авторитет.

Проте до другої половини 19 сторіччя автори все одно наголошують на недостатньому розвитку офіційної медицини на той час, та існування певної кількості професорів медичних та парамедичних наук, а також великої кількості викладачів - аматорів[8]. Все це характеризувало невизначеність медичної системи взагалі та невизначеність медичної освіти як такої. Поступове упорядкування

почалося з двох провідних медичних навчальних закладів того часу - Королівського Коледжу Хірургів та Суспільства Аптекарів, які з суто навчальних закладів пройшли розвиток до ліцензуючих органів. Даний процес відбувався паралельно з відкриттям численних медичних шкіл у Белфасті (1821), Шеффілді (1828), Бірмінгемі (1828), Брістолі (1833), Ліверпулі (1834), Манчестері (1874), Кардіффі (1893) та інших містах Великобританії [8]. Навчальний план університетів того часу охоплював теоретичні та практичні предмети медичного профілю (анатомію, фізіологію, хімію, терапію, фармакологію, акушерство, хірургію). Більшість авторів зазначають, що до 19 сторіччя медичні відділення Оксфорду та Кембриджу були більше номінальними, хоча такі відомі науковці як Уільям Гарвей та Томас Сіденхем і отримали свою медичну освіту у них, проте лише після 2 половини 19 сторіччя медичні відділення Оксфорду та Кембриджу упорядковували навчальні програми, які відтепер містили цикл предметів теоретичного та практичного характеру, наголошувалося на високій ролі пацієнта. Здебільшого більшість вчених вважають поворотним 1828 рік, відкриття Лондонського університету з відділенням медицини на ньому[9, 10].

19 сторіччя в медичній освіті було тісно пов'язане із новими відкриттями та практичною спрямованістю медичної освіти. Так суттєво зменшилася кількість теоретичних предметів, учні здебільшого навчалися біля ліжка хворого. Водночас, зменшилося опанування дисциплін гуманістичного характеру. Реформа медичної освіти у 1858 та створення генеральної Медичної Ради, яка видавала ліцензії на медичну практику та створення єдиного реєстру медичних фахівців врешті-решт упорядковувало систему спеціалістів, які надавали медичні послуги та систему медичних шкіл. Це значно обмежило у практиці численних костоправів, травників, ворожок та

інших представників спеціальностей, суміжних з медициною. З іншого боку, це сприяло підвищенню авторитету медичних шкіл, адже єдиним способом отримати дозвіл на практику було отримання офіційного диплому, відтак підвищенню авторитету професії лікаря взагалі та низки етичних завдань гуманістичного спрямовування, які поставали перед лікарем того часу.

Для завершення навчання та отримання ліцензії, окрім теоретичних та практичних знань та вмінь, лікар повинен був відповідати численним етичним вимогам. Так, право працювати медиком отримувала особа із певними моральними чеснотами, наприклад, могли позбавити ліцензії через подружню зраду або некоректні відносини з колегами. Також по закінченню медичної школи майбутні медики промовляли клятву Гіппократа, морально-етичні стандарти якої обумовлюють гуманістично-альтруїстичну спрямованість діяльності лікаря. Отже, гуманізація медицини як галузі та медичної освіти зокрема в період 18-19 ст. відобразилася в упорядкуванні системи медичної освіти та ліцензування медичних працівників, що було пов'язано зі стрімким розвитком медичної науки, розробкою етичного кодексу лікаря, зростанням авторитету лікаря в суспільстві та визнанням необхідності розвитку альтруїстичного ставлення у лікарів.

Гуманістично-етичний аспект вивчався здебільшого як частина практики студентів. Всі ці питання надалі отримали відображення у навчальних планах медичних шкіл у 20 сторіччі, яке ознаменувалося стрімким розвитком науки та техніки, медицини та медичної освіти, новими стандартами навчання медиків та особливою гуманістичною спрямованістю такого навчання.

Висновки. Проблема гуманізації медичної освіти є наразі надзвичайно актуальною, проте аналіз її історичного розвитку

показує, що так не було завжди. З огляду на те, що медична система Великої Британії вважається однією з найкращих, ми вирішили проаналізувати історичний розвиток гуманізації медичної освіти на території цієї країни. Загалом нами було виділено наступні періоди в історії гуманізації освіти Великобританії: Давні часи (кельтський та римський періоди), Власне Середньовіччя (6-8 ст.н.е.), Період Темних Часів, Відродження та розквіт гуманістичних тенденцій та медичної освіти взагалі (18-19 ст.н.е.). Варто зазначити, що гуманістичні ідеї впроваджувалися циклічно, так за періодом домінування гуманістичного медичного навчання в Давні часи (коли обидві, і кельтська і римська системи сприяли гуманізації) наступав період Темних часів, коли не тільки гуманізація, проте вся освітня система перебувала в занепаді. Відродженням гуманістичних освітніх тенденцій вважаємо період з 18 по 19 сторіччя, коли на території Великої Британії почали засновувати численні медичні школи, було створено систему ліцензування лікарів та було визначено етичних кодекс поведінки

Література:

1. Віннікова, Л.Ф. (2016). *Історичні аспекти гуманізації освіти в античні часи*. Київ, Гнозис, 78-84.
2. Задорожня, І.П. (2002). *Особливості методичної підготовки вчителів англійської мови у Великій Британії*. Тернопіль, 307.
3. Лавриш, Ю.Е. (2009). *Професійна підготовка медичних сестер в університетах Канади*. Київ, 270.
4. Ладыжец, Н.С. (1995). *Философия и практика университетского образования*. Ижевск, Изд-во Удм. Ун-та, 256.
5. Марченко, Г.В. (2004). *Розвиток екологічної освіти в середніх школах Великої Британії у II половині XX століття*. Київ, 23.

6. Нудьга, Г.А. (2017). *Середньовічні університети Європи*.
http://www.rpd.univ.kiev.ua/downloads/bolonsk/book_nudha.pdf
7. Пуховська, Л.П.(1999). *Перспективи формування світового освітнього простору в 21 столітті*. Житомир, 67-71.
8. Die Schule von Salerno.(1978). *Medizinhistorisches Journal*.124 - 145
9. Digby Anne. (1999). *The evolution of British general practice 1850 - 1948*. Oxford, New York, Oxford University press, 376.
10. Loudon Irvine. (1986). *Medical care and the general practitioner, 1750-1850*. Oxford, Claredon Press, New York, Oxford University Press, 354.
11. Squire Charles. *Celtic myths and legends*. The Gresham Publishing Company. [www.sacredtexts.com/ neu/ celt/ cml/ cml109.htm](http://www.sacredtexts.com/neu/celt/cml/cml109.htm).

References:

1. Vinnikova, L.F. (2016). *Istorychni aspekty humanizatsii osvity v antychni chasy* [Historical perspective of humanization of education in ancient times]. Kyiv, Hnozys [Ukraine].
2. Zadorozhnia, I.P. (2002). *Osoblyvosti metodychnoi pidhotovky vchyteliv anhliiskoi movy u Velykii Brytanii* [Methodological training features of English teachers in Great Britain]. Ternopil. [Ukraine].
3. Lavrysh, Yu.E. (2009). *Profesiina pidhotovka medychnykh sester v universytetakh Kanady* [Nursing training at Universities in Canada]. Kyiv. [Ukraine].
4. Ladyzhets,N.S. (1995). *Fylosofyia y praktyka unyversytetskoho obrazovanyia* [Philosophy and practice of university education]. Yzhevsk, Yzd-vo Udm. Un-ta.
5. Marchenko, H.V. (2004). *Rozvytok ekolohichnoi osvity v serednikh shkolakh Velykoi Brytanii u II polovyni XX stolittia* [Economic education

development in secondary schools in the second part of the twentieth century]. Kyiv. [Ukraine].

6. Nudha, H.A. (2017). *Serednovichni universytety Yevropy* [Medieval universities of Europe].

http://www.rpd.univ.kiev.ua/downloads/bolonsk/book_nudha.pdf

7. Pukhovska, L.P.(1999). *Perspektyvy formuvannia svitovoho osvithnoho prostoru v 21 stolitti* [Prospects for the formation of the world educational space in the 21st century]. Zhytomyr. [Ukraine].

8. Die Schule von Salerno.(1978). *Medizinhistorisches Journal*.124 - 145

9. Digby Anne. (1999). *The evolution of British general practice 1850 - 1948*. Oxford, New York, Oxford University press.

10. Loudon Irvine. (1986). *Medical care and the general practitioner, 1750-1850*. Oxford, Claredon Press, New York, Oxford University Press.

11. Squire Charles. *Celtic myths and legends*. The Gresham Publishing Company. www.sacredtexts.com/neu/celt/cml/cml109.htm.